

HORNYÁK ÁRPÁD

A MAGYAR–JUGOSZLÁV HATÁR MEGVONÁSA

Belgrád magatartását Magyarországgal szemben a békekonferencián alapvetően meghatározta az a körülmény, hogy területi követelései Magyarországgal szemben 1919 elején lényegében csak korrekciók voltak a belgrádi konvencióban meghatározott demarkációs vonalhoz képest.

Tekintve, hogy a határok megvonásába a magyar félnek vajmi kevés beleszólása volt, a nagyhatalmak elképzelései és szándékai pedig más tanulmányokból jól megismerhetők, írásomban Magyarország déli szomszédjának politikájára fókuszálok. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság ugyan Magyarországtól eltérően részt vehetett a békekonferencián, ám kisállamként, amelyet új formájában ekkor még nem ismertek el a nagyhatalmak, s amelynek Olaszország „személyében” ráadásul nyílt ellensége is akadt a nagyhatalmak között, számos bizonytalansággal kellett szembenéznie Párizsban. Nagyrészt ennek tudható be, hogy a jugoszláv kormány álláspontja és módszere az északi határ tekintetében, ezáltal Magyarországhoz való viszonyulásában is többször változott, így politikája több egymástól jól elkülöníthető szakaszra osztható fel.

Fontos előrebocsátani, hogy a jugoszlávok magatartását Magyarországgal szemben a békekonferencián alapvetően meghatározta az a körülmény, hogy 1919 elején Jugoszlávia területi követelései Magyarországgal szemben lényegében csak korrekci-

Készült a NKFI 124142 számú „A trianoni Magyarország tradíció és modernitás határán – A Horthy-korszak történeti kézikönyve” című projekt támogatásával.

ók voltak a belgrádi konvencióban meghatározott demarkációs vonalhoz képest. Emellett Belgrád ekkor már ténylegesen birtokolta azokat a területeket, amelyeket meg akart szerezni, így a békekonferenciától csak a kialakult helyzet szentesítését várta. Várakozásaiban nem kellett csalódnia, az akkor elfoglalt, illetve „ideiglenesen” megszállt területek nagy részét a békekonferencia valóban az új délszláv államnak ítélte. Ez alól csak Baranya és Baja, illetve környéke jelentett kivételt. A későbbi Vajdaság területének Jugoszláviának ítélése nem volt komoly vita tárgya a békekonferencián, legfeljebb peremterületeinek hovatarozása volt kérdése.¹ Még kevésbé képezte vita tárgyát Horvátország és Szlavónia Jugoszláviához csatolása, annál is kevésbé, mivel arról Magyarország is minden ellenállás és szívfájdalom nélkül lemondott.² A végül a délszláv államhoz került területek közül egyedül a Muravidék sorsa volt kérdéses 1919 nyaráig.

A magyar határral kapcsolatos jugoszláv politika első szakasza a délszláv békeküldöttség Párizsba érkezésétől február közepéig tartott. Mivel a jugoszláv békedelegációnak előzőleg nem volt egységesen kialakított és elfogadott hivatalos koncepciója, az idő a követelések kidolgozásával telt el. A jugoszláv békeküldöttség szerb, horvát és szlovén tagjai annak megfelelően dolgoztak ki részletes terveket a határ megvonására, hogy nemzetük szállásterülete szempontjából mely területeket tartották legfontosabbnak megszerezni. Így az északi irányba megvonandó határt illetően a szerb politikusoknak különösen határozott elképzelése volt a Bánát és részben a Bácska határaitól. A horvátok elsősorban a Muraközt, a szlovének pedig a Muravidéket szerették volna az új állam határai között látni.

A követelések megfogalmazása során vita volt a horvát és a szerb tagok között arról, hogy milyen elvekre alapozzák követeléseiket. A horvátok a nemzeti-etnikai elvet tartották célszerűnek alkalmazni, mert annak alapján remélhették követeléseik elfogadtatását Olaszországgal szemben. A szerbek számára viszont nyilvánvaló volt, hogy a nemzeti-etnikai elvre való hivatkozás esetén a Bánátból nem tudják megszerezni a Szerbia védelme szempontjából szükségesnek tartott és áhított területeket, ezért a stratégiai elv mellett álltak ki. A vita végül kompromisszummal zárult, amit mindkét fél a saját győzelmének könyvelhetett el. A horvátok azért, mert elérték, hogy területi igényeik megfogalmazásánál a nemzeti elvre hivatkozzanak. A delegáció szerb tagjai pedig azért, mert a békeküldöttség, módosításokkal ugyan, de elfogadta Pešić tábornoknak, a jugoszláv békeküldöttség mellett működő katonai misszió vezetőjének – a szövetségesek vezérkara előtt korábban már bemutatott – tervezetét. Pešić tábornok tervezetében, amely a szerb kormány és hadvezetőség még a háború alatt kidolgozott elgondolásaként vált ismertté, a stratégiai elv volt a meghatározó. A memorandum 1919 januárjában a szövetségesek vezérkara előtt a delegáció megkerülésével, mint az SHS Királyság hivatalos területi követelése lett bemutatva. A tervezet szerint a határ Lippától követte a Marost a torkolatáig, közvetlenül Szeged alatt húzódott, Szabad-

kától 15 kilométerrel északra, közvetlenül Baja felett, 15 kilométerrel északra Pécsről és 20 kilométerrel Szigetvár felett, közvetlenül Nagykanizsa alatt, majd a Murát elérve a folyó mentén haladt, amíg elérte a Lendva torkolatát, Lendvaújfalut magyar részen hagyva haladt tovább a Lendva és a Kerka vízválasztója mentén.³ Az említett későbbi módosítások magyar szempontból annyiban voltak jelentősek, hogy a hivatalosnak elfogadott memorandum már nem tartalmazta a Bácska és Baranya északi részét (Baja és Pécs), továbbá Szigetvárt is Magyarországnak hagyta, Muravidékre és Mohácsra azonban ebben a követelésben is igényt tartottak.⁴

A délszláv küldöttség február elején juttatta el területi követeléseit tartalmazó hivatalos memorandumát a békekonferenciának, amit február 8-án a Területi Bizottság román bizottsága már tárgyal. E követelések szóbeli kifejtésére és a nagyhatalmak képviselőinek közvetlen meggyőzésére február 18-án kapott lehetőséget a jugoszláv békedelegáció három tagja: a külügyminiszter Ante Trumbić, a békeküldöttség elnöke, Nikola Pašić és a párizsi jugoszláv követ, Milenko Vesnić. Mind a Bánát, mind a Bácska, de Baranya esetében is egyaránt éltek történelmi, etnikai, néprajzi és stratégiai érvekkel, a hangsúlyt azonban a nemzeti érvre helyezték. Kétségbe vonták a magyar népszámlálás megbízhatóságát, és a Bánátban a magyar lakosság 20%-át olyanak tüntették fel, mint amelynek nincsenek mély gyökerei a térségben, és a magyar közigazgatás megszűnte után elköltözne. A határt a Marosnál kívánták megvonni, mivel azáltal látták biztosítottnak a Bácska és Szabadka védelmét. Bácska kapcsán hasonló érvekkel éltek, kiemelve a térség gazdasági-közlekedési fontosságát és szerb karakterét.⁵ Baranya tekintetében azonban a stratégiai elv elejtése után a jugoszlávok nem tudták, hogy pontosan mit is kell kérniük, lévén, hogy nem rendelkeztek pontos adatokkal a népesség nemzetiségi megoszlásáról, a magyar statisztikai adatokat ugyanis eleve hibásnak tartották. Ennek tudható be, hogy mint láthattuk, végül is nem tartottak igényt Pécsre, Bajára és Szigetvárra.

A Legfelsőbb Tanács a meghallgatást követően elrendelte, hogy a nagyhatalmak szakértőiből álló Román Határkijelölő Bizottság állapítsa meg az SHS Királyság határát valamennyi irányba, kivéve az Adriánál.⁶ A bizottság munkájában sem a jugoszlávok, sem a románok nem vehettek részt, szakértőik és politikusaik csak kívülről próbálták befolyásolni a nagyhatalmak képviselőit a bizottságban. Ez volt az az időszak 1919. március végéig, amikor a jugoszlávok hallgatólagosan hajlandóak lettek volna még engedni is követeléseikből, csak hogy a legfontosabbnak tartott területeket megszerezzék.⁷

A Román–Szerb–Horvát Határkijelölő Bizottság 1919. április 6-án elkészítette javaslatát a magyar–jugoszláv határra.⁸ A Bánátban meghagyta Magyarországnak a Szegedtől délre fekvő kis területet, mivel az etnikailag és gazdaságilag magyar volt, és közvetlenül Szegedhez kapcsolódott.⁹ Nem teljesítette tehát azt a jugoszláv igényt, hogy északon a Maros legyen a határ. Bácskában ellenben megkapták Zombort és Szabadkát. A ja-

vasolt határ a továbbiakban a Dráva folyását követte a Mura torkolatáig, majd a Murát, amíg az eléri az osztrák határt. Vagyis megkapták a Mura-közt is, de a Muravidéket továbbra sem ítélték nekik. A bizottság javaslatát május 8-án a Külügyminiszterek Tanácsa vita nélkül elfogadta, majd négy nappal később a Legfelsőbb Tanács is jóváhagyta.¹⁰ Jugoszlávia tulajdonképpen elégedett volt az elért eredménnyel, ennek ellenére az áprilistól augusztusig tartó időszakban, az úgynevezett „kis változtatások” politikájának szellemében a délszláv béke delegáció szinte minden határszakaszon kiegészítő követelésekkel lépett fel.¹¹

Ez Magyarország vonatkozásában annyit tett, hogy május elején bejelentették igényüket Baranyára a Mohács–Villány–Siklós-vonalig, a Bácskában pedig Bajára. Ezzel Pécs és a Mecsek kivételével gyakorlatilag visszatértek a Pešić tábornok-féle tervezethez.¹² Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy miért vártak májusig a területi követelések kiterjesztésével, hiszen addigra, mint korábban említettem, a Határkijelölő Bizottság már elkészült javaslatával, a Legfelsőbb Tanács pedig május 12-én vita nélkül elfogadta azt. Az ok abban keresendő, hogy ekkorra érkeztek be azok a népszerűség összetételére vonatkozó összeírások, amelyek elvégzését még az év elején elrendelték. Ekkor jöttek tisztába azzal, hogy a délszlávok aránya ezeken a területeken lényegesen nagyobb, mint gondolták (ha nem is akkora, mint amekkorának a békekonferencia előtt feltüntették), és a nemzeti elvre hivatkozva is kérhetik a kérdéses területeket. A Magyarországgal szembeni területi követelések kiterjesztésében vélhetően az is szerepet játszott, hogy Belgrádban számítottak arra, hogy a Tanácsköztársaság elleni intervenció előkészületek idején kívánságaik nagyobb megértésre számíthatnak Párizsban.

Az eredmények azonban csak részben igazolták várakozásaikat. A Legfelsőbb Tanácsnak a magyar–jugoszláv határról augusztus 1-jén meghozott végleges döntése értelmében Jugoszlávia kapott még némi területi engedményt Baranyában (Dályok és Baranyavár mellett a Monostor–Kiskőszeg-vasútvonalat, vagyis a Drávaközt). Jóváhagyták a jugoszlávok kérelmét a Muravidék átadásáról is.¹³ Észak-Bánát kérdését (Szegedtől délre) ugyanakkor a Legfelsőbb Tanács függőben hagyta, és a határkijelölő bizottságot a kérdés további tanulmányozására szólította fel. Ezzel a konferencia a maga részéről lényegében lezártnak tekintette Jugoszlávia északi határának rendezését.¹⁴ Nem úgy a jugoszlávok, akik ugyan alapjában véve elégedettek voltak az elért eredményekkel, mégis újabbnál újabb követelésekkel léptek fel. Baranya és Bácska tekintetében fokozatosan kezdtek visszatérni a januárban elejtett Pešić-vonalhoz, amelytől a legnagyobb eltérés a hivatalos követelésekben éppen Baranya tekintetében volt. Októbertől pedig részben Jovan Cvijić, a neves geográfus és etnogeográfus, részben a közlekedési miniszter – azaz a belgrádi kormány – kezdeményezésére teljes mértékben visszatértek a Pešić-tervezethez, és 1919. október 22-én hivatalos jegyzékben már egész Baranyának, Mohácsnak és Pécsnek Jugoszláviához csatolását kérték.

A Legfelsőbb Tanács azonban nemcsak hogy nem tárgyalta az újabb jugoszláv kérést, de egyenesen a megszállt területek kiürítésére szólította fel a jugoszlávokat. Az időhúzás elkerülése végett a bánáti esethez hasonlóan nem a délszláv békeküldöttségen keresztül, hanem közvetlenül a jugoszláv főparancsnokságnak rendelte el a kiürítést, taktikája azonban Baranya evakuálása esetében nem vált be.¹⁵

A jugoszlávok jobb híján formaságokba kapaszkodva igyekeztek elodázni a kiürítést. Előbb a szerbiai szénellátás problémáira hivatkozva azt akarták elérni, hogy legalább a bányákat ne kelljen elhagyniuk.¹⁶ Igazságtalannak tartva a velük szembeni bánásmódot – különösképpen a nagyhatalmaknak D’Annunzio fiumei kalandjával kapcsolatos türelmét – a kiürítés ellen felhozták a terület délszláv lakosságának csatlakozási óhaját, akiknek távozásuk esetén sem személyi, sem vagyoni biztonsága nem lenne garantálva.¹⁷

A magyarországi antantmissziók egyre-másra küldték Baranyába képviselőiket, hogy megpróbálják rávenni a jugoszlávokat a kiürítésre, de csekély sikerrel. Miközben tartott a kötélhúzás Pécs és a bányák ügyében, a jugoszláv békeküldöttség azzal az újabb kéréssel fordult a konferenciához, hogy a Dráva medrének a magyar–horvát kiegyezéskori helyzethez képest történő megváltozása miatt Magyarországhoz került területeket – 78 km² és 5000 lakos – ítéljék Jugoszláviának.¹⁸ A konferencia először nem kívánt foglalkozni a kérdéssel, majd amikor mégis fontolóra vette, az amerikai és az olasz tiltakozás hatására elutasította az egyértelműen a jugoszláv hídfő kialakítására irányuló kérést.¹⁹ A bizottság francia tagja, Jules Laroche javasolta a jugoszlávoknak, hogy próbálkozzanak a bizottság amerikai tagjának, Isaiah Bowmannak a megnyerésével. A jugoszlávok megfogadták a franciák tanácsát. Az amerikainak azt az ellenvetését, hogy 5000 horvát elvesztése apróság, ami miatt nem érdemes kockáztatni a természetes határt, és nekik következetesen vagy a régi politikai határ, vagy a Dráva mint határ mellett kell kiállniuk, a jugoszláv külügyminiszter, Ante Trumbić azzal az érveléssel szerelte le, hogy a Dráva gyakran változtatja medrét, és szinte mindig dél felé, mivel az északi rész magasabb, mint a déli, így a folyó nagyon rövid időn belül elveszítené politikai határ szerepét. Az érvelés elérte célját. Bowman beleegyezett, hogy kérésükkel ismét a Legfelsőbb Tanácshoz forduljanak, de azzal a jugoszlávok számára esetenként hátrányos meghagyással, hogy érvelésüket vonatkoztassák a Dráva egész vonalára, és ne csak azokra a szakaszokra, ahol Magyarország rovására akarnak területet kapni. Ezt a kikötést viszont a jugoszlávok annak a tudományosan megalapozott véleménynek a hangoztatásával hátrították el, hogy a Dráva medre bizonyos helyeken már stabilizálódott (természetesen ott, ahol nekik megfelelt).²⁰ A jugoszláv küldöttség fáradozása végső soron meghozta gyümölcsét, és a Legfelsőbb Tanács december 9-i ülésén Olaszország tiltakozása ellenére elfogadta a jugoszláv kérést.²¹ Így a délszláv állam utólag egy méretét tekint-

ve ugyan jelentéktelen, de stratégiaileg annál fontosabb területtel gyarapodott a Dráva bal partján.

Noha a békedelegáció és főleg a jugoszláv kormány a maga részéről mindent elkövetett a határ vonalának megváltoztatása érdekében, jegyzékek sorát nyújtva át a konferenciának és az elcsatolást kérő helyi lakosság küldöttségeit is felvonultatva, jelentős eredményt a fenti kivétellel mégsem sikerült elérnie. Ebbe beletörődve a délszláv békeküldöttség 1920 januárjától gyakorlatilag arra az álláspontra helyezkedett, hogy meg kell elégednie a már elért eredményekkel. Ezt követően a jugoszlávok – egy-két elvetélt kísérlettől eltekintve – felhagytak a további kísérletezéssel a határ megváltoztatására,²² és területi nyereség helyett inkább gazdasági engedményeket próbáltak elérni.

A Magyarországgal szembeni jugoszláv követelések beszüntetése mellett szólt az is, hogy egy évvel a konferencia megnyitása után, 1920 januárjában megérkezett Párizsba a magyar békedelegáció. Bár az Apponyi Albert vezette küldöttség gyakorlatilag fogoly volt Neuilly-ben, és szerepe is csak a békefeltételek meghallgatására korlátozódott, és érdemi tárgyalások folytatására nem kapott lehetőséget,²³ mégis féltő volt, hogy egyes kezdeményezései – például az elcsatolandó területeken tartandó népszavazás kérése – meghallgatásra találnak. A magyar delegáció megjelenése után Jugoszlávia azonnal felhagyott a népszavazás hangoztatásával, és arra az álláspontra jutott, hogy a már elért eredményeket nem lenne helyes kockáztatni. Különösen, miután – mint arra Pašić nem minden irónia nélkül rámutatott – a megszálló jugoszláv közigazgatásnak sikerült maga ellen fordítania a németeket és a zsidókat, akik ezért egy esetleges népszavazáson valószínűleg a magyarok mellett szavaztak volna.²⁴ Másképp látták azonban a helyzetet Belgrádban. A jugoszláv kormány továbbra sem adta fel a reményt, hogy sikerül területi vagy gazdasági nyereségre szert tennie. Továbbra is küldözgette Párizsba az elcsatolni kívánt területek lakosságának küldöttségeit, február végén pedig Cvijić javaslatát elfogadva arra utasította a delegációt, hogy lépjen kapcsolatba a magyar küldöttséggel, és vesse fel a területcsere gondolatát. Belgrád elképzelésében szerepelt az általa is színmagyar településnek tartott Horgosnak és környékének a Baja környéki délszláv lakosságú területekre való elcserélése, de szóba került Mohács esetleges megszerzése is egy hasonló csereügyletben.²⁵ A delegáció azonban (nem magát az elgondolást, hanem az időpontot kifogásolva) elvetette az ötletet. Úgy vélte, majd akkor gondolkodhatnak a cseréről, ha a már megállapított határokat rögzítették a békeszerződésben, addig azonban felesleges kockáztatniuk, különösen akkor, amikor magyar részről minden területre nézve kéri a népszavazást.²⁶ A delegációnak sikerült meggyőznie a belgrádi kormányt, amely ezt követően – tudomásul véve az addig elért eredményeket – hallgatólag beleegyezett a békekonferencia döntéseibe, és felhagyott a konferencia további zaklatásával. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni szerző-

dés pedig de jure pontot tett a magyar–jugoszláv határ megállapításának ügyére.²⁷

A kiürítés

■ Mindazonáltal a megkötött békeszerződés dacára a magyar kormány nem gyakorolhatta a történelmi Magyarországból megmaradt déli területek egésze felett a szuverenitást. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság hadseregének egységei ugyanis továbbra is megszállva tartották Baranya jelentős részét Péccsel, valamint a Bácska északi területét Bajával és környékével. A nagyhatalmak 1921 nyarára elégették meg végleg a területek kiürítésével kapcsolatos huzavonát. Az 1921. július 2-án tartott budapesti tábornoki és főbiztosi megbeszélésen részletekbe menően előírták mindkét fél részére a kiürítéssel, illetve a bevonulással kapcsolatos feladatokat.²⁸ A nagyhatalmak budapesti képviselői augusztus 9-én döntöttek Baranya kiürítésének időpontjáról és módjáról. Három szakaszban kívánták lebonyolítani augusztus 18–22. között,²⁹ a kiürítési terv megvalósulásának ellenőrzésére létrehozták az úgynevezett „Baranya-missziót” Francis William Gosset angol ezredes vezetésével.³⁰ A misszió, amelynek feladata volt felügyelni a kiürítést, egyben megakadályozni a területeken található anyagi javak elhurcolását, értve alatta a szerb csapatok rekvirálásait, augusztus 10-én Pécsre érkezett. Négy nappal a Gosset ezredes vezette misszó Baranyába érkezése után a helyi délszláv vezetők, vélhetően a belgrádi és a helyi katonai körök egyetértésével, a magyarországi rendszer Pécsre és Baranyára történő kiterjesztésétől tartó, jórészt manipulált munkásság felhasználásával kétségbeesett kísérletet tettek a területek szerb fennhatóság alatt tartására, és augusztus 14-én kikiáltották a Baranyai Magyar–Szerb Köztársaságot, amely Belgrád védelme alá kívánta helyezni magát. Gosset ezredest a „köztársaság” kikiáltása után felkereste az államképződmény legfontosabb szerve, a közbiztonsági bizottság. A bizottság mintegy 25 szélsőséges személyből állt, „akik a bányák felrobbantásával és utolsó csepp vérükig való ellenállással és hasonló szokásos számárságokkal fenyegetőztek”³¹ – jelentette Gosset ezredes, aki ugyan nem tartotta komolynak a köztársaságot, de úgy vélte, hogy amennyiben szabadjára engedik az események folyását, az zavarokhoz vezethet a kiürítés alatt és után.³²

Időközben a nagyhatalmaknak a baranyai kiürítéssel kapcsolatos eltökéltségét kihasználva a magyar kormánynak sikerült junktímet, azaz egyidejűséget elérnie a szerbek által megszállt baranyai és a magyar szabadcsapok által ellenőrzött burgenlandi területek kiürítése között, ami jelentősen javította az ország érdekvényesítő esélyeit mindkét terület vonatkozásában.

Eközben úgy tűnt, hogy a helyi hivatalos jugoszláv szervek hozzáláttak a kiürítés de facto előkészítéséhez. Ez kimerült a vasúti jelzőberendezések leszerelésében, gépek elszállításában és raktárak kiürítésében, a vá-

rosparancsnokság és a kaszárnyák berendezéseinek, valamint a katonatisztek és a tisztviselők bútorainak elszállításában.³³ Hivatalos nyilatkozataikban azonban – feltehetően a hazai közvélemény megnyugtatása érdekében – cáfolták, hogy szándékukban állna a területeket kiüríteni.³⁴ Dorđević ezredes, a szerb kormány által végül kinevezett katonai főparancsnok egyenesen fegyveres ellenállást helyezett kilátásba a bevonuló magyar csapatokkal szemben.³⁵ A fenyegetést komolyan véve Gosset ezredes 18-án javasolta a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak a kiürítés 48 órával történő elhalasztását, amit az jóvá is hagyott.³⁶ Egyúttal azonban energikus jegyzékben figyelmeztette Belgrádot kötelességére. A körülményeket mérlegelve Belgrád nem volt hajlandó vállalni a fegyveres konfrontációt, a frissen kikiáltott Baranyai Magyar–Szerb Köztársaság elnökének, Petar Dobrovićnak és a köztársaság kikiáltásához asszisztáló pécsi polgármesternek, a Károlyi-kormány egykori hadügyminiszterének, Linder Bélának nem ígérhetett támogatást. Ezzel megpecsételődött a „Köztársaság” sorsa. Belgrádban még aznap döntés született a területek átadásáról, amit utána nagyon gyorsan és zökkenőmentesen végrehajtottak.³⁷ Augusztus 20-án megtörtént a városi, majd másnap a megyei közigazgatás hivatalos átadása Gosztonyi Gyula városi, illetve Prakatur Tamás megyei kormánybiztos főispánoknak.³⁸ 1921. augusztus 22-én délelőtt pedig a magyar csapatok Bádoki Soós Károly tábornok vezetésével megkezdték bevonulásukat Pécsre.

A kommunisták, az orosz emigránsok és azok, akiknek félnivalójuk volt a hatalomváltástól addigra már elhagyták a várost, míg a bányászok a jelentések szerint örömmel fogadták a magyar csapatok bevonulását.³⁹ A dohánygyár területén felállítani tervezett menekülttábor sem kellett megnyitni, de vélhetően önmagában az a tény, hogy menekülttábor hoztak létre, segített a pánik kitörésének elhárításában.⁴⁰ A megszállt területek kiürítése azonban nem mindenütt történt olyan zökkenőmentesen, mint Pécsé. A Dunától keletre ugyanis a szerbek 4 ponton nem érték el a meghatározott vonalat, mondván, az ő térképeiken a kiürítendő vonal északabbra húzódik.⁴¹ A szerbek és a nagyhatalmak által használt térképek közötti eltérés 2-9 kilométer volt, amit Gosset ezredesnek belgrádi villámlátogatása során sikerült tisztáznia.⁴² Ezt követően valóban sor került a végleges kiürítésre, és 14 hónappal a trianoni szerződés aláírása után a magyar államhatalom végre kiterjeszthette fennhatóságát a neki ítélt délvidéki területek egészére.

Összefoglaló

■ A párizsi békekonferencián a délszláv békeküldöttség az újonnan létrejött állam északi határait deklarálta az etnikai érvekre alapozva kívánta elfogadtatni a nagyhatalmakkal, azonban követeléseinek alátámasztásában ténylegesen a stratégiai és gazdasági érvek, esetenként a történelmi érvek voltak a meghatározók. A jugoszláv kormány álláspontja és

módszere az északi határ tekintetében az aktuális nagyhatalmi politikai helyzet és magyarországi helyzet változásai miatt többször változott. Belgrád magatartását Magyarországgal szemben a békekonferencián alapvetően meghatározta az a körülmény, hogy területi követelései Magyarországgal szemben 1919 elején lényegében csak korrekciók voltak a belgrádi konvencióban meghatározott demarkációs vonalhoz képest. Nem elhanyagolható jelentőséggel bírt az a tény is, hogy a délszláv állam ekkor már ténylegesen birtokolta azokat a területeket (a Muravidék kivételével), amelyeket meg akart szerezni, így a békekonferenciától csak a kialakult helyzet szentesítését várta.

■ JEGYZETEK

1. A békekonferencián szakértőként részt vevő Stanoje Stanojević így emlékezett vissza a Vajdaság odaitéléséről: „Mi Vajdaságot könnyen és minden nagyobb nehézség és harc nélkül megkaptuk, csak a Vajdaság egyes területeinek kiterjedéséről volt vita. A harc Kelet-Bánátért, Északnyugat-Bácskáért és Észak-Baranyaért, azaz Temesvár, Baja és Pécs megszerzéséért folyt. De már a kezdet kezdetén biztos volt, hogy megkapjuk a Bánát jelentős részét, szinte az egész Bácskát és Baranya egy részét.” *Vojvodina na Konferenciji mira*. Letopis Matice srpske. Knjiga 300. (Zagodine 1914-1921) 83.
2. A Monarchia szervei már néhány nappal a zágrábi Nemzeti Tanács október 29-ei elszakadó nyilatkozata után elismerték azt. Károlyiék pedig a belgrádi konvenció tárgyalásainál kinyilvánították, hogy nem tartanak rá igényt.
3. *Zapisnici sa sednica Delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu, 1919-1920*. Priredili Bogdan Krizman, Bogumil Hrabak. Kultura, Beograd, 1960. 317-318.
4. Andrej Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Romunijom: 1919-1920*. Prilog proučavanju Jugoslovenske politike na konferenciji mira u Pariza. Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1975. 73.
5. *Zapisnici*. 342-345.
6. Ez Olaszország miatt kényesebb kérdés volt annál, semhogy rendezését egy bizottság hatáskörébe lehetett volna utalni.
7. *Razgraničenje*. 250. Az engedményekre való „hajlandóságukat” alapvetően az váltotta ki, hogy annak ellenére, hogy igyekeztek kapcsolatot tartani a nagyhatalmak szakértőivel, mégis bizonytalanságban voltak a bizottságon folyó munka felől. Erre jó példa az, hogy bár a bizottság már február 28-i ülésén kialakította álláspontját a Bácskára nézve, megjegyezve, hogy „alapjában véve a szerbek által javasolt vonalat fogja követni”, a jugoszláv delegáció mégis csak március közepén értesült róla, és akkor sem hivatalosan. Francis Deák: *Hungary at the Paris Peace Conference*. New York, 1972. 48.
8. *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918-1919*. Összeállította és szerkesztette Ádám Magda, Ormos Mária. Akadémia Kiadó, Bp., 1999. 270.
9. Ezzel tulajdonképpen biztosította azt, hogy Szeged ne váljon „életképtelenné”.
10. Francis Deák: i. m. 434-441; 444-448.
11. Nemcsak Magyarország, de Románia (Bánát), Bulgária és Ausztria (Karintia) irányában is.
12. *Razgraničenje*. 134.
13. A Muravidék Jugoszláviának ítéletét a Legfelsőbb Tanács a Határkijelölő Bizottság májusi javaslata alapján már július elején (9-én) elfogadta.
14. A békekonferencia augusztus 2-án a Muravidékről és a Dráváról, valamint a Muravidék megszállásáról, 5-én a Bácska, 19-én pedig Baranya határáról hivatalosan is értesítette a jugoszláv békedelegációt. *Razgraničenje*. 178.
15. *Razgraničenje*. 221.

16. A jugoszláviai szénellátás problémájáról lásd Smiljana Đurović: *Kriza uglja na teritoriji Kraljevine SHS 1919. godine*. Acta Historico-economica Iugoslaviae. Zagreb, 197 /2 67–80.
17. A baranyai katonai parancsnokság jelentése szerint több mint 30 000 baranyai jelentette ki, hogy nem mernek a katonaság kivonulása után otthonukban maradni, és velük együtt ők is kivonulnak. *Razgraničenje*. 228.
18. *Razgraničenje*. 236.
19. *Zapisnici*. 200.
20. Uo.
21. *Razgraničenje*. 237. A jugoszláv kérés, amely egy hídfőt biztosított az ország számára Magyarországra területén, a legkevésbé sem illett bele Olaszország Jugoszláviával kapcsolatos terveibe, amelyekben Magyarországnak is komoly szerepet szánt.
22. Miután a Konferencia áprilisban határozottan azt válaszolta kérdésére, hogy semiféle módosításra nem számíthatnak Magyarországgal szemben. Andrej Mitrović: *Jugoslavija na Konferenciji mira 1919-1920*. Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, Beograd, 1969. 145.
23. Bánffy Miklós: *Huszonöt év (1945)*. Sajtó alá rendezte Major Zoltán. Püski Kiadó, Bp., 1993. 37.
24. *Zapisnici*. 274.
25. *Razgraničenje*. 242.
26. Uo. 243.
27. Eltekintve azoktól a módosításoktól, amelyek később a Határmegállapító Bizottság döntései alapján történtek.
28. A terv kidolgozásába, eltekintve egy-két apróbb részlettől, a magyar és a szerb–horvát–szlovén katonai hatóságokat is bevonták. TNA FO371/6132 Athelston Johnson távirata a Nagykövetek Konferenciájához Párizsba. 1921. július 2.
29. I. szakasz: Barcs, Szigetvár és Bátaszék; II. szakasz: Pécsvárad, Pécs Szentlőrinc és Sellye; III. szakasz: Mohács, Villány, Siklós, Harkány és környéke.
30. A Nagykövetek Konferenciája már 1921. június 23-i ülésén születtett döntésével felhatalmazta a budapesti Szövetséges Főhatalmak misszióját: bízta meg a pécsi katonai bizottságot a kiürítés felügyeletével, és dolgozza ki annak tervét. TNA FO371/6132 C13076 Harding párizsi angol nagykövet távirata Curzonnak 1921. június 23.
31. TNA FO371/6131 C16670 William Strang jelentése 1921. május 16.
32. Uo. A Nagykövetek Konferenciája augusztus 17-én azonnali és erőteljes fellépést határozott el a terület kiürítése érdekében a jugoszláv kormánynál. Egyúttal felhatalmazta a konferencia elnökét, hogy amennyiben szükséges, a konferencia felfüggesztése alatt hasonló jellegű demarchokat intézzon a belgrádi kormánnyhoz. PRO FO371/6132 C 16595 Harding jelentése Curzonnak 1921. augusztus 17.
33. A jugoszláv minisztertanács már 1919 decemberében határozatot hozott arról, hogy Baranya kiürítendő részein az állami tulajdonban lévő gyárakat le kell szerelni és a gépeket jugoszláv területre kell szállítani. *Zapisnici sa sednica Davidovićeve dve vlade od avgusta 1919. do februara 1920*. Sabrao Bogumil Hrabak. Arhivski vjesnik XIII. Sarajevo, 1970.
34. A miniszterelnök, Nikola Pašić 17-én kommunikét tett közzé, amelyben kifejtette, hogy Baranya kérdése a nemzetközi békeszerződéstől függ, ám kormánya, figyelembe véve a lakosság érzelmeit a tervezett kiürítéssel kapcsolatban, már kérte a tervezett kiürítés elhalasztását. TNA FO 371/6132 C 16620 William Strang távirata Belgrádból. 1921. augusztus 17.
35. TNA FO371/6132 C16350. Athelston Johnson távirata Gosset ezredes jelentésére hivatkozva. 1921. augusztus 13.
36. TNA FO371/6132 C 16708 Thomas Hohler jelentése 1921. augusztus 18.
37. Augusztus 21-i jelentésében Gosset ezredes Đorđević ezredes ténykedését a lehető legőszintebbnek és legpártatlanabbnak ítélte. Ugyanitt beszámolt arról, hogy a vá-

rosban nyugalom honolt, és kisebb magyar csendőregységek, összesen mintegy 150 fő kérésére már előző este bevonult Pécsre, a bányákhoz és Pécsváradra. TNA FO 371/6132 C 16921

38. Gosset 22-i táviratában jelentette, hogy a második szakasz kiürítése is kielégítően alakult, s a szerb csapatok példamutató magatartás mellett hagyták el Pécsset. TNA FO 371/6132 C 16921.

39. Gosset augusztus 26-i jelentése. PRO FO 371/6132 C 17180/3655/21.

40. „A menekülttábor nem lett megnyitva, de úgy vélem, megléte segítette a pánik kitörésének elhárításában.” TNA FO 371/6132 C 16921 Gosset ezredes jelentése augusztus 22-én. PRO FO 371/6132 C 16921.

41. Ettől eltekintve a katonai hatóságok a lehető legkorrektebben viselkedtek. Gosset augusztus 26-i jelentése TNA FO 371/6132 C 17180/3655/21.

42. A jugoszláv miniszterelnök, Nikola Pašić ígéretet tett a kérdés mielőbbi rendezésére. William Strang belgrádi angol követ jelentése Curzonnak augusztus 29-én. PRO FO 371/6132

